

## Brev hjemmefra - 4/22



### Innhold

Side 2 Info om foreningen

Side 3 Lederen

Side 4 Høsten oppsummert

Side 6 Aktiviteter i styret

Side 9 Tre brødre fra Svatsum i krig

Side 14 Biringer som skapte seg en  
framtid i Amerika

Side 20 Ole Bull, Henry Wadsworth  
Longfellow og Wayside Inn

Side 24 Siste sida. Aktivitetskalender

## Norsk utvandremuseums venner kontakt info

**Adresse:**

Ingrid Semmingsens veg 10  
2312 Ottestad

**Org.nummer:** 921 202 830**Bank:** 1800 13 44818**Vipps:** 573823**Spørsmål til foreningen rettes til:**

909 31 247 [ohemma@online.no](mailto:ohemma@online.no)

**Redaksjon "Brev hjemmefra" – kontakt:**

959 81 385 [osyverin@gmail.com](mailto:osyverin@gmail.com)

**Hjemmeside:** [www.numv.no](http://www.numv.no)**Bli medlem i venneforeningen:****Facebook:**

Utvandremuseets venner

Vipps på nr.: **573823**. Merk innbetalingen

med navn, telf.nr. og epost. Eller til bank med samme opplysninger.

### Medlemskontingenten er kr 250 pr. år

**Styret – (fram til årsmøtet febr. 2023)**

Leder og

nestleder: Odd Hemma 909 31 247 [ohemma@online.no](mailto:ohemma@online.no)Kasserer: Odd Hemma 909 31 247 [ohemma@online.no](mailto:ohemma@online.no)Sekretær: Ola Syverinsen 959 81 385 [osyverin@gmail.com](mailto:osyverin@gmail.com)Styremedl: Inger Johanne Kristoffersen 474 19 896 [ijkristo@online.no](mailto:ijkristo@online.no)Styremedl: Nancy Louise Coleman 924 22 456 [tootch@gmail.com](mailto:tootch@gmail.com)Styremedl: Finn Brobakken 478 24 296 [finn.brobakken@snertingdal.no](mailto:finn.brobakken@snertingdal.no)Styremedl: Bjørg-Karin Ringen 926 67 305 [bjorin1002@gmail.com](mailto:bjorin1002@gmail.com)

Revisor: Andreas Sølvsberg

Valgkomite: Odd Hemma, Inger Johanne Kristoffersen og Einar Volla

Representasjon styret i Stiftelsen Norsk utvandremuseum og forskningssenter:

Representant: Leder

Representasjon til årsmøtet i Forbundet Norske Museumsvenner (FNM):

Representant: Leder

Vararepresentant: Nestleder

Redaksjonskomiteen:

Erling Hesjadalen, Ola Syverinsen og Inger Johanne Kristoffersen

Styret oppfordrer alle til å verve medlemmer til venneforeningen – vi ønsker fremover oss flere medlemmer til å delta i våre aktiviteter i samarbeid med museet.

Innmelding kan gjøres ved å sende en epost til: [ohemma@online.no](mailto:ohemma@online.no) - sette inn

**kr 250,-** på konto: **1800 13 44818** - På VIPPS #**573823**.

Husk å oppgi navn, telefonnummer epostadr i meldingsfeltet.

## Lederen har ordet



### Kjære lesere av Brev hjemmefra!

Så går året 2022 mot slutten.

Dette året har vært et mer normalt år når vi tenker på pandemien og hvordan den har påvirket hverdagen til den enkelte. De fleste har tatt sine vaksiner og lagt alle maskene i skapet. Håpet er at de kan bli liggende der lenge.

Ukraina-konflikten fra 2014 ble dessverre aldri løst, så i februar i år ble det krig da Russland invaderte Ukraina. Krig i Europa – skremmende og trist. For oss i fredelige Norge er konsekvensene mange og alvorlige. Det er lett å føle utrygghet for fremtiden.

Dette året har aktiviteten i foreningen tatt seg opp igjen. I mars gjennomførte vi et temamøte på Biblioteket i Brumunddal om utvandrerene fra Ringsaker, Ida Jensen Hansen, og hennes norsk-amerikanske magasin «Kvinden og Hjemmet». Arrangementet var satt sammen med foredrag og matretter fra Matfatet i Brumunddal.

Vi samarbeidet med Veldre historielag da professor Jan Eivind Myhre kåserte for oss om «Myten om det fattige Norge». Interessante analyser og konklusjoner.

I mai gjennomførte museet og venneforeningen et kveldsmøte om emigrantenes norsk-amerikanske byggeskikk. Arkitekt og Fulbright-stipendiat Miranda Moen fra Minnesota var engasjert foreleser.

Gjennom høsten har vi i venneforeningen arbeidet for å styrke samarbeidet med museet og Sons of Norway, Lodge Hamar. Sammen klarer vi mer.

I 2025 er det 200 år siden den første organiserte utvandringen til Amerika. Cleng Peerson fra Hesthammer i Rogaland var sentral i organiseringen av utreisen med Restaurasjonen i 1825. Nå rett før jul arrangerte vi en temakveld om Cleng Peerson sammen med museet. Denne temakvelden var den første i en serie på ti. Planen er å arrangere temakvelder hvert halvår fram til det nasjonale jubileet i 2025. Dette blir et krevende, men et spennende arbeid for venneforeningen og museet.

Dette året har vi også samarbeidet med flere lokale historielag. At flere arbeider sammen om prosjekter er svært positivt. Temakvelden om «Husmannsvesenet i Norge» var et samarbeidsprosjekt med museet og historielagene i Brøttum, Veldre og Ringsaker.

Nå er det tid for å ønske alle ei riktig god jul og et fredfylt nyttår!

16.12.22

Odd

### HØSTEN – et tilbakeblikk

**15.november** var det styremøte

i venneforeningen på Norsk Utvandremuseum. Odd Hemma, Bjørg-Karin Ringen, Inger Johanne Kristoffersen og Ola Syverinsen deltok her. Følgende saker ble behandlet:

**Sak 56/22 Status: Temamøter mandag 5 og tirsdag 6. desember med Nils Olav Østrem, UiS.**

Styret gikk gjennom status i planleggingen.

Engasjementet av Nils Olav Østrem har en budsjettert kostnad på ca. 6.000 kr. Dette inkluderer fly Stavanger- Oslo t/r, to overnattinger på hotell og to dager med mat. Da er det ikke lagt inn post for honorar. Nils Olav Østrem vil selge bøker under arrangementet. Han har signalisert at han kan være fornøyd med det.

På mandag er det to ansvarlige aktører – Museet og Venneforeningen. Mens det på tirsdag er fem – Veldre historielag, Ringsaker historielag, Brøttum historielag, Museet og Venneforeningen. Budsjettkostnaden deles likt på de to dagene, dvs. 3.000 kr per dag.

I Nancy sitt sykefravær hadde Bjørg-Karin invitert berørte parter til planleggingsmøte på museet, i forkant av styremøtet. På dette møtet deltok Terje Joranger, Bjørg-Karin, Nancy, Olav Veka, Inger Johanne og Ola. Stein Enger deltok i planleggingen av tema om husmannsvesenet. Her deltok også Odd.



Ut over dette har Veldre historielag invitert Nils Olav Østrem til en «midt-på-dagen» seanse på sitt kontor tirsdag. Her vil det bl.a. bli servert husmannskost tilberedt av Ingerine Amundsen. Dette arrangementet går i Veldre historielags regi.

Bjørg-Karin organiserer Venneforeningens opplegg for arrangementene på Museet.

Inger Johanne sørger for å få trykket opp flere brosjyrer. Ber Knut Einar Volla om assistanse.

For tirsdagen ber Bjørg-Karin alle aktører stille med en person til praktisk forberedelse og en person til rydding.

Viktig med god og bred markedsføring. Museet og Venneforeningen annonserer på sine hjemmesider og på FB. Bjørg-Karin sørger for at det blir annonsert på nettsidene til historielagene i Stange, Veldre, Furnes, Brøttum og Ringsaker. Inger Johanne kontakter historielagene i Vang, Sør-Østerdal og Løten. Dessuten sørger hun for annonsering i «Tavla» i HA på rett tidspunkt. Odd tar kontakt med Ringsaker Blad, og Ola forsøker å få oppslag i HA og i Stangeavisa.

Se ellers fyldig omtale side 6-7

## Sak 57/22 Medlemskontingenter og medlemslister, status

Styreleder overleverte kopi av bankutskrift 1.10-31.10.22 samt kopi av alle mottatte betalinger over VIPPS fra 1.9.2019-24.10.2022. Dermed har sekretæren tilstrekkelig materiale til å revidere medlemslista.

## Sak 58/22 Møte i Nasjonal komité i Stavanger 21. november, status

Björg-Karin deltar på dette møtet på Utstein Kloster Hotell. Det gjennomføres som et dagsmøte.

Björg-Karin skal presentere vårt prosjekt frem mot 2025-markeringen.

## Sak 59/22 Slektforskerdagen i Oslo 29. oktober, oppsummering

Det ulykksalige skjedde at Venneforeningen ikke var påmeldt til dette arrangementet. Inger Johanne gjorde imidlertid det beste ut av situasjonen – fikk plass av arrangøren, snakket med folk og delte ut brosjyrer og materiell om Venneforeningen.

Godt jobbet Inger Johanne!

## Sak 60/22 Brev hjemmefra nr. 4/22, julenummeret 16. desember, status

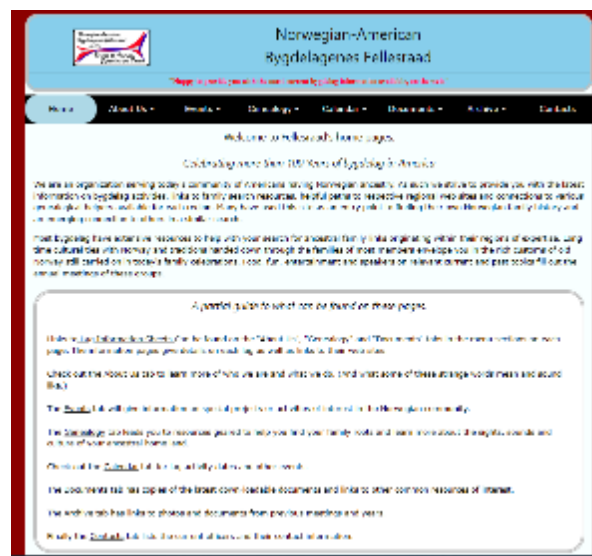
Etter forrige styremøte har vi:

- mottatt en artikkel fra Dag Henriksbø om «Biringer som skapte seg en fremtid i Amerika».
- mottatt en artikkel fra nytt medlem, Arne Halvorsen fra Gausdal om «Tre brødre fra Svatsum i krig».

- for øvrig informasjon om våre arrangement 5 og 6. desember med noen bilder.

## Sak 61/22 Eventuelt

1. **Kontaktadresser.** Inger Johanne viste fram brosjyre fra Norwegian-American Bygdelagens Fellesraad (NABF) sin nettside [www.fellesraad.com](http://www.fellesraad.com) På denne nettadressen ligger det mulige kontaktadresser for oss i Amerika. Dette er en nettside primært for amerikanere som leter etter sine røtter. Explore Your Norwegian Roots. (Dette blir også tema i neste styremøte.)



## 2. Julelunsj onsdag 14. desember kl. 11-13

Sekretær sender ut invitasjon til medlemmer, Museet og utvalgte i SoN Hamar.

3. **Kommende styremøte** vil bli tirsdag 24. januar 2023, kl. 10:00 – 12:00. Saker bl.a. forberedelser til Årsmøte som skal gjennomføres i løpet av februar.

## Klassisk norsk utvandringshistorie – ti tema – ti kvelder.

### Temakveld mandag og tirsdag

Venneforeningen og museet samarbeider om å arrangere til sammen 10 temakvelder i løpet av vinteren.

Ideen er at vi skal ta publikum gjennom «klassisk» norsk utvandringshistorie, med fokus på ulike tema. Vi vil få høre om de første som dro «Sluperne og Restauration», og en konsert med tema om Kirsten Flagstads konserter under 2. verdenskrig. Vi vil få høre om Ole Bulls prosjekt Oleana, en norsk nybyggerkoloni i Amerika, guidebøker fra norske immigranter i Amerika og mye mer. Her er det bare å glede seg og følge med.

Velkommen til interessante og lærerike kvelder på Utvandrer-museum!

### Først ut mandag 5. desember.: **Temakveld om Cleng Peerson**



*Nils Olav Østrem*

«Cleng Peerson – eventyrer og kolonist» ble den første i rekken av ti temakvelder som skal arrangeres i samarbeid mellom Utvandrer-museet og Venneforeningen

Cleng Peerson (født Klein Pedersen Hesthammer) var stifinneren og pioneren for norsk utvandring til Amerika.



*Østrem holder opp ei bok*

Det gode, fyldige og interessante hovedforedraget «Cleng Peerson – stadig aktuell» ble holdt av **Nils Olav Østrem**, professor i historie ved Universitetet i Stavanger. Nils Olav Østrem er født i Skjold i 1961, og han har gitt ut en rekke bøker. Både om utvandringshistorie og lokalhistorie, bl.a. fire bind om gårder og folk i tidligere Skjold kommune..

Denne temakvelden hadde to ansvarlige aktører – Museet og Venneforeningen. Derfor åpnet avdelingsdirektør for Utvandrer-museet **Terje Joranger** denne temakvelden og presenterte seg selv. Terje er sosialhistoriker og migrasjonshistoriker, har i en årrekke jobbet med - og jobber fremdeles med - gårds- og grendehistorie i en bygdebokserie for Luster kommune i Sogn.



Deretter ga han ordet til Østrem med sitt hovedforedrag til en svært lydhør forsamling. Noen stilte også spørsmål etterpå.

Så ble det servert kaffe og kaker før neste del av programmet ble startet opp: Faglige spørsmål og plenumsdebatt - ledet av Terje Joranger



*En svært lydhør forsamling lytter til Tor Karseth*

**Tor Karseth** ga oss deretter «en musikkalsk kommentar» (Spesiell takk til deg Tor!) før Nancy Coleman fra Utvandrer-museets venner avsluttet temakvelden.



*Tor Karseth*

*...er visesanger og forfatter fra Hamar. Har skrevet og produsert over tredve teaterforestillinger og gitt ut flere album. Karseth har fått kulturstipend og en rekke priser for sitt arbeid. Teaterforestillingene Den Levende Skogen og Arbesdaer har blitt vist på NRK, førstnevnte på julaften 1992. De fleste forestillingene og visene omhandler noe lokalhistorisk. Sammen med Vang historielag arrangerer han en årlig sykkelstur i distriktet.*

*Tirsdag 6. desember Temakveld om Husmannsvesenet i Norge.*

*Arrangører: Veldre historielag, Ringsaker historielag, Brøttum historielag, Museet og Venneforeningen.*

Husmannen som gründer og jorddyrkar  
Utvandrer-museet tirsdag 6. des, kl. 18:30

Historiker og forfatter  
Nils Olav Østrem

Arrangører: Venneforeningen, Ringsaker, Veldre og Brøttum historielag

Ca halv sju startet showet. Olav Deglum fra Ringsaker historielag fikk æren av å åpne denne temakvelden før han ga ordet til professor, historiker og forfatter Nils Olav Østrem med foredraget Husmannen som gründer og jorddyrker.

Han har nylig gitt ut boka "En kort introduksjon til husmannsvesenet". Dette er den første samla vitenskapelige framstillinga om husmannen og hans kår på 100 år. I boka gir han ei mer mangfoldig tolkning av husmannen som arbeidet seg fram som moderne menneske med kjernefamilie, gründerskap og innovasjon som verdigrunnlag. Gjennom flittig arbeid og spesialisering på og utenfor husmannsplassene vant husmennene seg rom og integrering i lokaløkonomien.



*Paneldebatt - fra venstre Olav Veka, Nils Olav Østrem, Stein Enger og Øyvinn Østvoll. Terje Joranger styret debatten.*

---

Neste mann ut ble Stein Enger fra Stange, tidligere landbrukssjef for Hedmarken landbrukskontor, og med stor interesse for slektsgranskning. Han fortalte om hvordan han fant fram til husmannsplassene og husmennene på Tangenhalvøya. Et spennende prosjekt.

I tillegg kom Øyvinn Østvoll og Olav Veka fra Veldre historielag, som fortalte om hvordan de har satt husmannsplassene i Veldre på kartet.

Det ble god tid til kaffe og kaker før Terje Joranger fra Utvandremuseet ledet Panel og plenumsdebatten etterpå.

Nancy Coleman sørget for en verdig avslutning på den andre temadagen.

Begge temadagene ble gjennomført i møterommet i 1. etasje da det ikke var mulig å benytte møterommet i kjelleren.

Første temadagen hadde vi vanlig møblering med bord og stoler. Det var i alt 36

personer til stede. Andre dagen ommøblerte vi til "kinosal" med stoler uten bord. Da var det i alt 72 personer til stede. Det var "stinn brakke", - men det holdt akkurat.

Inngangsbillett mandag – 100 kr for medlemmer i Venneforeningen, og 200 kr for ikke-medlemmer.

Inngangsbillett tirsdag – 100 kr for alle.

Inger Johanne fikk ansvaret for å organisere salg av kaffe og kaker. Hun fikk med seg Liv, og Eli Berit på kjøkkentjeneste.

Odd og Randi hadde ansvaret for billett-salget.



*Fullt hus i lokalet for å høre om husmannsvesnet*

---



# Tre brødre fra Svatsum i krig

Forfatter: Arne Halvorsen, Vestre Gausdal  
Bearbeidet av Ola Syverinsen:

## Den amerikanske borgerkrigen

Den amerikanske borgerkrigen brøt ut i 1861 og varte helt til tidlig på høsten i 1865. Det ble en grusom krig der mellom 650 000 til 700 000 mennesker døde. Det var ikke krigshandlingene som krevde de fleste dødsopfrene, nei, det var sykdom som tok livet til over halvparten av dødsopfrene. I tillegg til alle som døde, så ble nye hundretusener gjort til invalider. Mange pådro seg kroniske sykdommer, og legekunsten var ikke kommet så langt. Skuddskader i bein og armer førte ofte til amputasjoner.

Mange norske invandrere deltok i krigen som frivillige, de aller fleste på nord-statenes side. Et hundretall, de fleste fra den norske kolonien i Texas trakk i sør-statenes uniform. Nøyaktig antall nordmenn er umulig å anslå, men det var mer enn 6 000.

## Tre brødre fra Svatsum

I 1848 reiste minst 40 mennesker fra Gausdal med Nord Amerika som mål. Mange av disse kom fra Svatsum. Fra Nedre Svatsum reiste Peder Torgersen Lillelien med familien sin. Peder var 44 år gammel da familien reiste i april. Han var gift med Anne Johannesdatter Solberg, som var et år yngre. Med seg hadde de sju barn; Anne, som var 19 år gammel, Marit var 17 år, Torger 14, Ingeborg 11, Kari 7, Ole 5 og Amund var bare ett år gammel.

Det er de tre brødrene historien dreier seg om.

## Vanskelig reise

Det må ha vært problemer med avreisen fra Norge. Eldstesønnen Torger, fortalte på sine eldre dager at de hadde oppholdt seg på Gran en stund, sikkert mens de ventet på båtleilighet. Familien skulle egentlig reise fra Drammen og til Hamburg, men fordi det hadde brutt ut krig mellom Danmark og Tyskland, så ble det umulig å ta seg til Hamburg. I sju uker måtte de vente i Drammen før de fikk plass på ei seilskute til New York. Utvandringen til Amerika var enda i sin spede begynnelse, og det var ikke så mange muligheter til skipsleilighet. Et rederi bygget et skip i Sverige, og det ble bestemt at dette skulle seile til New York med emigrantene. Det var nok flere enn Lillelien-familien som satt fast i Drammen. Skipet var ikke utrustet for å seile med utvandrere, så mye arbeid måtte gjøres før skuta var klar. Mange av utvandrerne tok del i dette arbeidet, og det var sikkert mange hendte karer blant disse. Men endelig var alt klart, og «Erik Boreson» kunne sette seil med 200 utvandrere om bord, deriblant mange gausdøler. Dette tok hardt på maten de hadde med, så de måtte bruke mye av pengene de hadde for å skaffe nok mat til overfarten. De fleste om bord var «landkrabber», og det tok ikke lenge før sjøsyken herjet. Da skipet passerte nær

Orknøyene fikk de kjøpt fisk fra en fiskebåt som lå på feltet, og den ferske fisken var en kjærkommen avveksling fra maten de hadde med. Maten ble laget i et skur på dekket, og med så mange om bord var det ikke mye tid den enkelte fikk.

### **Endelig framme**

Seilturen over Atlanterhavet tok 7½ uker før de kom til New York. Tomme kasser og tønner ble nå slengt vekk. Kanalbåten de fortsatte med hadde så visst ingen overflod av plass. Fra New York fortsatte familien med dampbåt til Albany, og videre opp Eriekanalen til Buffalo med kanalbåt trukket av hester. Enkelte ganger gikk båten så nært land at de kunne gå ved siden av båten. Sikkert godt å røre seg litt etter mange måneder på reisefot. Det fortelles også at noen av ungdommene gikk på epleslang. Videre til Milwaukee på et dampskip, og så med hestevogn til Rock River, der det allerede fantes en del norske, også gausdøler. Her ble nesten alle i familien syke, og Peder var pengelens. Det ble en hard vinter, men på en eller annen måte kom de da gjennom.

Peder og familien fortsatte snart videre nordvestover, først til Lebanon Township i Dodge County og så til St. Lawrence Township i Waupaca County i Wisconsin som ble deres hjem.

### **Ole Peterson Wesley**

Bare noen uker etter krigsutbruddet i 1861, startet Oberst Hans Heg, opprinnelig fra Lier, med å organisere et norsk regiment til krigstjeneste på nordstatenes side. Ole, som vanligvis brukte Peterson som navn, vervet seg i november. I Amerika ble Lillelien (Veslelien) til Wesley,

og Ola brukte Wesley som navn. Ole ble soldat i det som ble kalt «det norske regimentet», 15th Wisconsin Infantry, kompani I. Ole var ikke den eneste gausdølen i regimentet. Broren Torger var også i dette regimentet, og i alt var det minst 9 gausdøler her.

Ole var bare 18 år da han vervet seg, og han bandt seg for 3 års tjeneste. For å verve seg fikk soldatene 100 dollar, men bare en tredjedel ble utbetalt når de startet tjenesten. En tredjedel ble utbetalt senere og den siste ved dimisjon. Sikkert penger som kom godt med for en fattig innvandrerfamilie.



*Ole Wesley*

Ole var en god skytter. Mens kompaniet lå som garnison på en øy de erobret ute i Mississippi elva, ble det arrangert skyttekonkurranse, og Ole endte som andremann. Det norske regimentet kjempet i mange av de hardeste slagene i

borgerkrigen, og var blant de regimenter som hadde de største tapene. I det store slaget ved Pickett's Mill i Georgia ble mange soldater fra regimentet tatt til fange av sørstatshæren, og Ole var blant disse. Sammen med mange andre ble Ole sendt til den beryktede fangeleiren Andersonville i Georgia. Her levde fangene under forferdelige forhold. Lite og nærmest uspiselig mat, uten skikkelige klær og uten tak over hodet. En liten bekk, som var ubeskrivelig forurenset, var eneste vannkilde. Brutale vakter og gjenger blant fangene utnyttet de svakeste.

### **Mange fanger døde**

På et svært lite område var det til tider så mange som 30 000 fanger. Av disse døde minst 13 000. Leirkommandanten, kaptein Wirz, ble etter krigen dømt til døden og hengt.



*Andersonville fangeleir*

Ole var en av de mange tusen som døde i Andersonville. Han døde av skjørbuk i september 1864. Han er begravd i grav nr. 9461 på den store kirkegården, og her var

det mange nordmenn som fant sitt siste hvilested. Ole's søster, Marit, skal ha fått et brev fra Ole mens han var i fangenskap der han fortalte om de forferdelige forholdene. Brevet var i mange år i familiens eie, men i dag er det ingen som vet hvor det har blitt av.

Da jeg for noen år siden besøkte stedet der Andersonville fangeleir var, og kirkegården, hadde jeg med et norsk flagg jeg plasserte på graven til Ole. I dag er det et museum på plassen og frivillige hjelper til med å holde kirkegården i orden. Når jeg sto i den gamle fangeleiren var det nesten ubegripelig å forestille seg hva slags gru-somheter som hadde foregått der.

### **Eldstebror Torger**

Torger vervet seg omtrent samtidig med Ole. På den tiden bodde han i Scandinavia, en liten norsk by like ved Iola, en by

som på den tiden var helt norsk. Området ble befolket av folk fra Telemark og Gausdal. Hundrevis av utvandrere fra Gausdal fant sine nye hjem her, og den dag i dag har mange av innbyggerne slekt i Gausdal. Torger var 26 år gammel, og tjenesten startet med rekruttskole i Camp Randall i Madison

sammen med Ole. Torger ble utnevnt til korporal, kanskje fordi han var eldre enn de fleste andre rekruttene.



forteller at da familien fikk vite at Ole hadde dødd i Andersonville fangeleir, ble Amund så provosert at han ville ut for å hevne brorens død. Men fordi Amund var et år for ung til å verve seg så løy han på seg et år, og ble godtatt. Den 23.

Tjenesten i borgerkrigen krevde sterk og god helse. Klærne ble etter hvert utslitt, og det var ikke lett å få tak i nye. Forsyningene uteble ofte, og i lange perioder måtte soldatene leve av det de fikk tak i. Lange marsjer i dårlige støvler i all slags vær, og opphold under åpen himmel det meste av tiden, kunne knekke selv de sterkeste. Det gikk ikke lenge før Torger ble syk, og i årene som kom var han stadig lagt inn på de primitive feltsykehusene som fantes på den tiden. Faktisk døde flere soldater i borgerkrigen av sykdom enn av krigshandlinger.

Torger avsluttet tjenesten i februar, 1865, noen måneder før den grusomme borgerkrigen endelig tok slutt. Etter krigen giftet Torger seg med Anne Severine Christiansdatter, og slo seg ned i Garfield, ikke langt fra Torger's tidligere hjemsted. Torger Wesley døde i 1905 og hviler på South New Hope kirkegård.

### Den yngste av brødrene

Amund var den tredje av Lillelien-brødrene. Han var bare fem dager over året da familien reiste. Også han brukte flere navn i Amerika, men for det meste finner vi ham som Amund Wesley. Hans oldedatter, Kathy Wesley Bestul, som bor i Iola,

januar, 1865, trakk Amund i uniform som soldat i nordstatshæren. Hva som skjedde med ham under hans krigstjeneste er ukjent, men en kilde sier at hans soldatkarriere ikke ble så lang. Kanskje ble det oppdaget at han var for ung? Borgerkrigen tok endelig slutt tidlig på høsten dette året, så i alle fall ble ikke tjenestetiden lang. Kathy Wesley Bestul har både medaljer og annet etter sin oldefar i sitt eie. Her må det også skytes inn at Kathy har vært en enestående vert under turene som Gausdal Historielag har hatt i Iola.



*Amund Wesley*

I 1870 giftet Amund seg med Anne Christine Christoffersdatter, og ble etter hvert far til sju. Amund døde i 1902 av kreft i magen, bare 55 år gammel. Han er begravd på Scandinavian kirkegård.

Det var Amund som tok over gården etter foreldrene, og gården er fortsatt i familiens eie. Nå er det Lisa Bestul Zimmerman som eier gården, tipp-tipp oldedatter, og her finnes fortsatt mange minner etter Amund. I et gammelt uthus står Amund Wesleys gamle trille, og i stua i våningshuset finnes Amunds autograf på tømmerveggen.

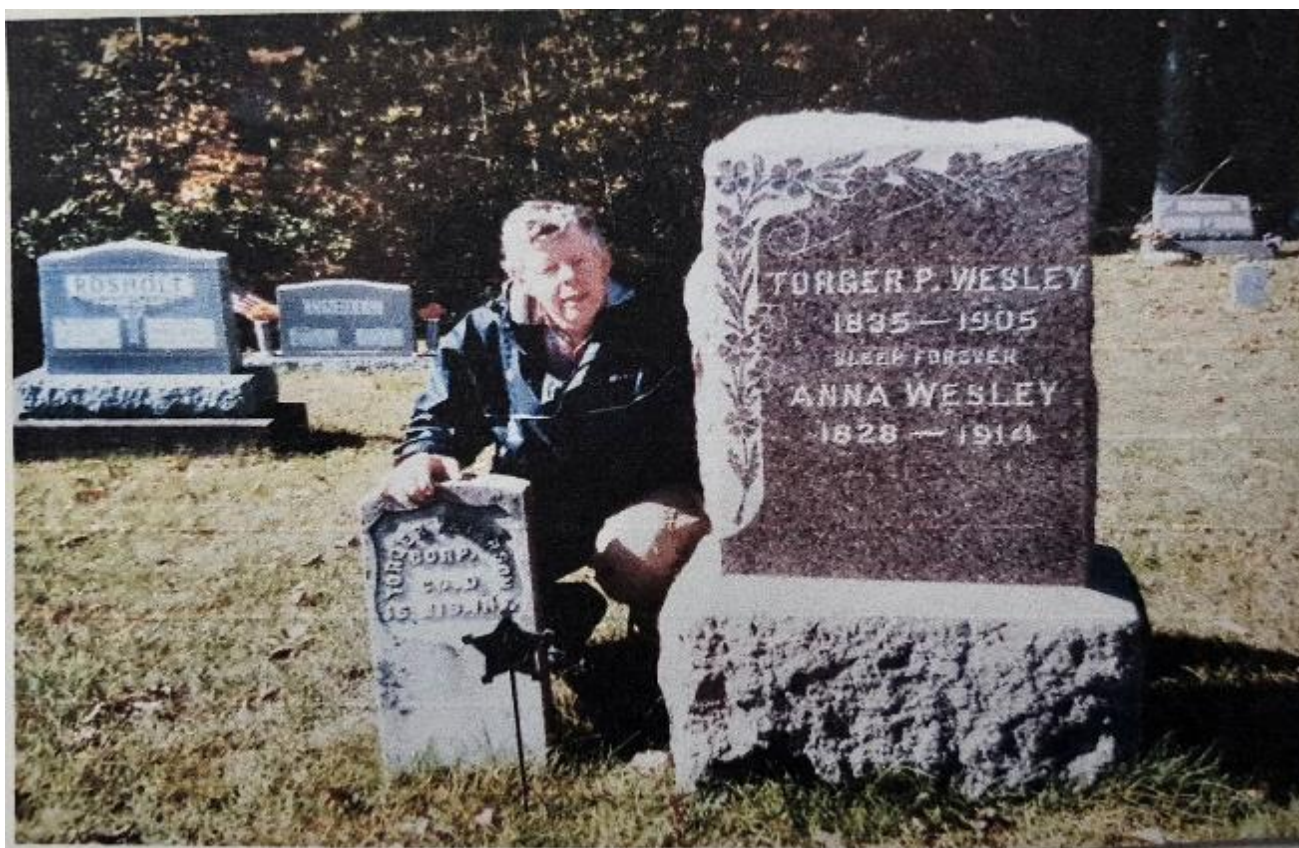
### **Hva skjedde med Lillelien i Svatsum?**

Da Peder Torgersen Lillelien og familien gjorde amerikanere av seg, ble gården solgt til Amund Olsen fra Nordre Aulstad

i Olstadgrenda. Som skikken var, tok han også navnet Lillelien. Hans søster, Karen, reiste til Amerika i 1854, og tilfeldighetene gjorde at jeg for noen år siden traff en etterkommer av henne.

I dag er Lillelien fortsatt i drift, og rett som der er dukker det opp etterkommere av Wesleyslekta som vil se hvor deres opphav kom fra. Alle blir imponert over utsikten over Nedre Svatsum, og en uttalte til og med at hvis han hadde hatt penger så skulle Lillelien blitt hans.

Det er alltid hyggelig å komme til Lillelien med besøk fra Amerika. Kari og Ola varter alltid opp med kaker og kaffe, og historiske dokumenter som er av interesse for besøkende.



*Graven til Torger Wesley*

# Biringer som skapte seg en framtid i Amerika

Av Dag Henriksbø .



*Bybilde fra 1939.*

Westby er en ”norsk” by i Vernon County, i den sør-vestlige delen av staten Wisconsin. Den vokste fram i det norske settlementet Coon Prairie på 1800-tallet. Befolkningen i Westby var 2255 ved folketellingen i 2013.

Vernon County var opprinnelig befolket med indianere av Sac, Fox, og spesielt Winnebago-stammene. Etter Black Hawk War i 1832 ble de fleste overlevende jaget over Mississippi River til Minnesota eller Iowa. Bare noen få gjenværende indianere streifet omkring da de første nybyggerne etablerte seg på Coon Prairie.

Den første nybyggeren og grunnleggeren av det norske settlementet på Coon Prairie var Even Olson Gullord. Han var født

1824 på gården Gullord på Biri ved Gjøvik. Fra fattige kår og dårlige framtidssikter i Norge utvandret han for lånte penger i 1846 til Amerika sammen med tre andre fra Biri. De nådde amerikansk jord i god behold og tok fatt på reisen til Midtvesten. Etter flere uker på vandring og i båt på Lake Erie, nådde de fram til det norske Koshkonong-settlementet i Dane County, sør i Wisconsin. Der fikk Even arbeid og etter at lånet av reisepenger var tilbakebetalt, dro han høsten 1847 til Galena, Illinois og tok arbeid i blygruvene med sikte på å tjene nok penger til å kjøpe jordbruksland.

Våren 1848 gikk han om bord i en hjuldamper som tok ham nordover



*Foto 1921 som viser jernbanestasjonen i Westby*

Mississippi River. Han gikk i land på et sted nær byen La Crosse, Wisconsin. Derfra vandret han langs Coon Valley til Coon Prairie der han møtte et vakkert landskap bestående av små, bølgende prærier med skog og små dalfører. Her tok han land og dro deretter til Koshkonong for å fortelle om valget.

Høsten 1849 slo han seg ned på Coon Prairie sammen med noen få andre utvandrere fra Biri. Samme høst kom broren Tosten Olsen Gullord med kona Berte og deres tre barn fra Norge. De hadde seilt fra Christiania den 15. juni 1849 med Flora og ankom i New York den 23. august. De bodde hos Even den første tiden. Tosten fikk skogsarbeid om vinteren og i 1850 kjøpte han 640 dekar land og ble farmer i

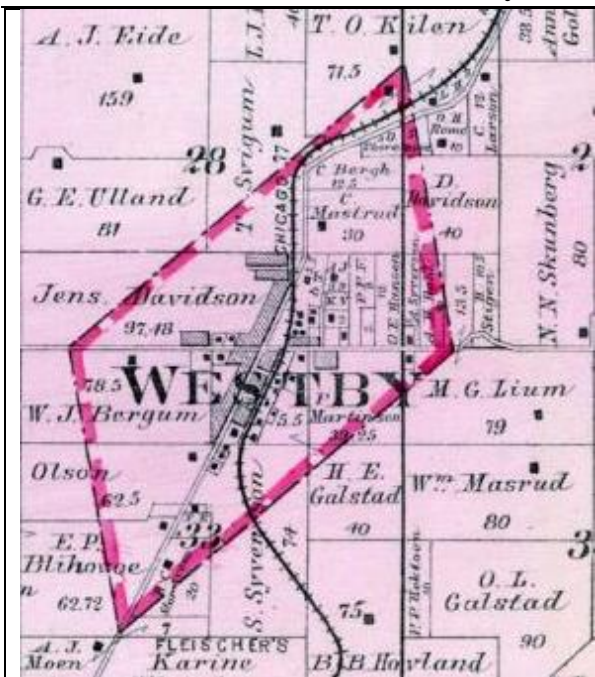
området som senere skulle bli organisert som Christiana Town (township). Familien tok etter ankomsten i Amerika etternavnet Westby etter husmanns-plassen Vestby, under gården Gullord på Biri, som de hadde bodd på i Norge.

Flere norske utvandrere ankom settlementet Coon Prairie de neste årene. I 1851 bodde det 20-30 familier, de fleste fra Biri.

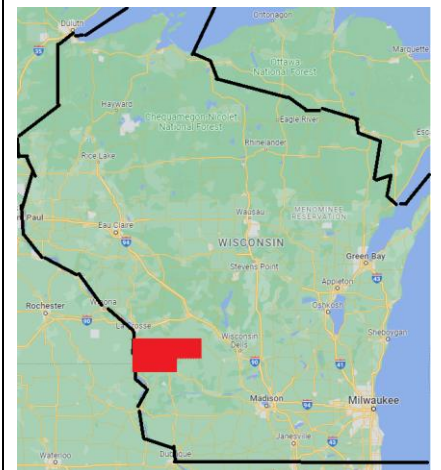
I 1861 brøt den amerikanske borgerkrigen ut og i 1862 dannet Unionen det skandinaviske 15. Wisconsin Regiment under ledelse av den norske innvandreren oberst Hans Christian Heg. Den eldste sønnen til Tosten og Berte, Ole Tostensen Westby, født 2. mai 1840, vervet seg som frivillig for tre år og mønstret den 13. februar 1862



Kart fra 1903 over Vernon County.



Til venstre:  
Kart (utnitt)  
1896 over  
Westby med  
beliggenhet i  
Christiana  
Town.



Til høyre:  
Vernon County  
i Wisconsin

på 15. Wisconsin Regiment som menig. Han deltok blant annet i det voldssomme og blodige slaget ved Chickamauga i Georgia 19. og 20. september 1863, der oberst Hans Christian Heg døde. Den 13. februar 1865 dimitterte Ole T. Westby da hans treårige tjeneste var avsluttet.

Da Ole kom hjem, kjøpte han 320 dekar jordbruksland av sin far og begynte som farmer. Han giftet seg 16. november 1865 med Sarah Dahl, født 1848 i Norge. I 1867

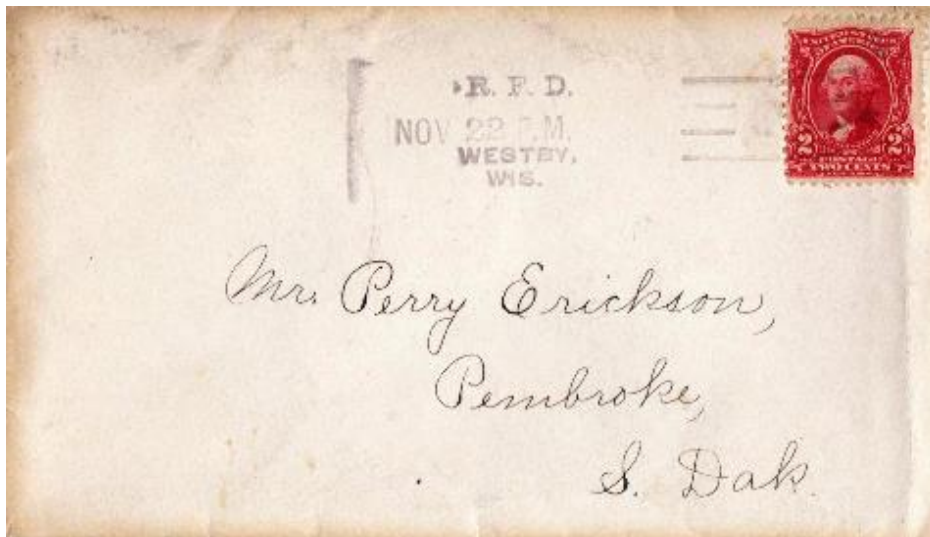
etablerte Ole en landhandel på farmen og sluttet etter et par år som farmer.

I 1879 fullførte Chicago, Milwaukee og St. Paul Railroad en sidelinje (branch line) fra Sparta til Viroqua, og bygde en stasjon på stedet der landhandelen til Ole T. Westby lå. Jernbaneselskapet gav stasjonen navnet Westby for å ære Ole T. Westby, og den 13. august 1879 ankom det første toget.





Brev avstemplet 26/3-1887 med CDS og fancy cancel. Porto for brev ( $\leq 15g$ ) til utlandet (Norge) var 5 cents fra 1.7.1875 til 30.6.1892. Brevet er transittstemplet New York 28/3 og ankomststemplet Christiania 11/4-1887 (baksiden)



Brev avstemplet 22/11-1903 med RFD (Rural Free Delivery), type 2F, rute 3. Registrert brukstid: 1903, ifølge Encyclopedia of R.F.D. cancels (Harold E. Richov). Porto for brev innenlands (MN) var 2 cents fra 1.7.1885 til 1.11.1917.

Senere i 1879 ble Westby post office opprettet. Det erstattet Coon Prairie post office som var lokalisert i byen Viroqua. De første postmestrene var av norsk herkomst. Den første var Andrew Johnson, som også betjente jernbanestasjonen (depot). Like etter overtok kjøpmann Nicholas Nelson og deretter fulgte Errick C. Bratlie (fra 1889), Martin B. Davidson (fra 1894) og Errick C. Bratlie (fra 1898).

Postkontoret er fortsatt i drift og har postnr. 54667.

Tettstedet som vokste fram ved jernbanestasjonen fikk også navnet Westby. Det lå i Christiana Town (township) som ble opprettet 1856 og oppkalt etter den norske hovedstaden Christiania. I 1896 fikk stedet status som landsby. Den ble da utskilt fra Christiana Town og fikk eget styre. I 1920 fikk Westby bystatus.



*Foto som viser familien Ole T. og Sarah Westby.*

Ole og Sarah fikk ni barn. Ole T. Westby døde 7.1.1898 av strupekreft. I *Memoirs of Vernon County 1907* ble Ole T. Westby omtalt slik: "He was a man of sterling character and marked business ability and his life counted for good in its various relations."

Jernbanen og stasjonens beliggenhet gjorde livet radikalt lettere for bosetterne i Westby-området. Passasjerenes reisetid ble redusert fra dager til timer, og ga rimeligere, mer pålitelig og raskere frakt av varer. Dette førte til en rask vekst i området. Det ble etablert dagligvarebutikker

og virksomheter innen jern- og maskinvarer, lær- og skinnvarer, trevarer og møbler, samt smie, skomaker, kornlager, meieri, sagbruk og hotell. Institusjoner som skole og kirke ble også etablert. Tilsvarende økte befolkningen. Den var 186 i 1885, 447 i 1895, 1366 i 1920 og 2045 i 2000. Til tross for at jernbanen ble nedlagt i 1980, har Westby ikke hatt tilbakegang som mange andre småbyer i midvesten som mistet jernbaneforbindelsen.

Befolkningen i Westby har alltid i hovedsak vært av norsk herkomst. Det gjenspeiles gjennom de viktigste årlige kulturarrangementene; Syttende Mai-festival over tre dager med musikk, parader, tradisjonell kunst, salg av norske produkter, aktiviteter og underholdning; byfestivalen Leif Erikson Day i oktober og Snowflake Ski Jumping International Tournament i månedsskiftet januar/februar. Ved besøk i Westby anbefales sightseeing i landskapet rundt byen; åsene, naturskjønne farmer og parker.





*Foto fra Hagen Grocey ca. 1910-15.*



# Ole Bull, Henry Wadsworth Longfellow og Wayside Inn

Av Nancy Louise Coleman



Wayside Inn hausten 2022. Foto: NLC.



Hauststemning på Wayside Inn. Foto: NLC 2022.

I oktober i år reiste eg saman med mannen min til New England. I nærleiken av Boston stoppa vi for lunsj på Wayside Inn i Sudbury, Massachusetts. Grunnlagd i 1716 av David Howe og kjend som Howe's Tavern, Wayside Inn er i dag den eldste skysstasjonen som framleis er i drift i USA, og den ligg på ein av dei første ferdselsvegane som blei lagd ut i Amerika. Mange kjende personar har vore innom: George Washington, Marquis de Lafayette, forfattarar – og kanskje den norske fiolinisten og koloniherran Ole Bull.



Wayside Inn ca. 1860. Bilde: Album 8, Series X. Photographs, The Wayside Inn Collection, The Wayside Inn Foundation.

I 1923 blei skysstasjonen seld til Henry Ford, som ville lage eit levande museum der, og i 1959 kom den under National Trust for Historic Preservation, som tek vare på bygningar av historisk interesse.

Ole Bull er kanskje best hugsa for Oleana, den norske kolonien som han grunnla i Pennsylvania. Men i Amerika hadde han mykje anna på gang. Han var ein populær fiolinist og spelte eit utal konsertar i USA, og han talde politikarar, leiande kulturarbeidarar og kjendisar blant sine venner.

Konsertane i Midtvesten blei eit samlingspunkt og bindemiddel for Det norske Amerika. Når Ole Bull heldt konsert gjekk folk mann av huse for å delta. Mathilde Borderud skriv i brev frå 23. juni 1872 om ei stille 17. mai-feiring fordi «alle» skulle til Milwaukee for å høyre på Bull:

*Den 17. mai foregik i alt stille. Jeg var ute om ettermiddagen og saa fanetoget og hørte musikken samt talerne som blev holdt, og om aftenen var jeg ude og saa Fyrverkeriet, dermed var hele stadsen forbi, desuden var det ingen videre moro i LaCrosse den gang for sangforeningen var reist til Milwaukee i anledning af Ole Bulls konsert. Da blev der ingen igjen som det var noe moro med. Ole Bull har ogsaa nylig haft Consert i La Crosse og norskene der viste ham stor ære. De møtte udenfor hotellet der hvor han havde logerede, med fakler og ledsagede ham til Salen hvor Conserten skulde være og det var flere Hundrede Mand i følge af dem.”*

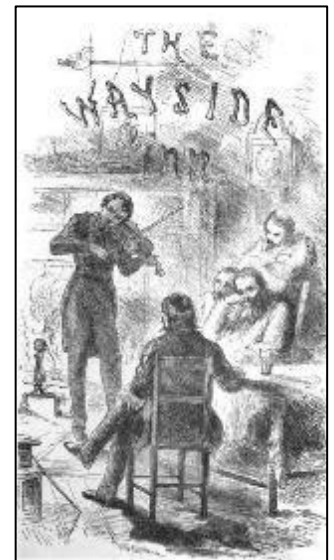
*Brevsamlinga, Norsk utvandrer museum.*



Henry Wadsworth Longfellow, kona Fanny og to av barna, 1849. Bilde: Wikimedia Commons.



Ole Bull med fiolinen. Bilde: Nasjonalbiblioteket.



Omslaget på Longfells *Tales of a Wayside Inn*, 1863

I 1863 gav den amerikanske poeten Henry Wadsworth Longfellow (1807-82) ut ei forteljing på rim med tittelen *Tales of a Wayside Inn*. Det er fort gjort å gjennomskue at Wayside Inn er skysstasjonen i Sudbury. Den populære boka førte til at den blei døypt om til Longfellow's Wayside Inn.

Boka skildrar ei gruppe venner som har dratt til Wayside Inn for å slappe av, men må bli der ei stund på grunn av uvêr. I boka har dei ikkje namn, dei har berre roller: verten, studenten, den spanske jøden, sisilianaren, teologen, diktaren og musikaren. Likevel er det lett å identifisere dei. Verten er Lyman Howe, som dreiv Wayside Inn 1830-1861. Studenten er Henry Wales, den spanske jøden er Isaac Edrehi, sisilianaren er Luigi Maria Monti, teologen er Daniel Treadwell, diktaren er Thomas William Parsons, og musikaren er fiolinisten Ole Bull. Forteljinga er fri dikting, men fleire av personane var faste gjester på Wayside Inn om sommaren. Ole Bull var ikkje i krinsen deira.

Boka er inspirert av *Dekameronen* av Boccaccio frå 1350-åra og *Canterbury Tales* av Chaucer frå ca. 1390. I desse verka får menneske tida til å gå ved å fortelja historier til kvarandre etter tur. Longfellow hadde også tenkt å kalle boka *Sudbury Tales*, men han ville ikkje gjere samanhengen med *Canterbury Tales* så tydeleg. Ein etter ein fortel menneska på Wayside ei historie, og mellom

innsлага speler musikaren på fiolinen. Diktet som verten framfører, er blant dei mest kjende som Longfellow skreiv: «Paul Revere's Midnight Ride», om sølvsmeden frå Boston som varsla kolonistane at britane var i kjømda da Den amerikanske revolusjonen byrja.

Blant deltakarane på Wayside Inn er det musikaren som dominerer. Fiolinspelet hans bind forteljingane saman, og når det blir hans tur til å fortelje, får han utfalde seg over nesten 100 sider. Det han fortel, er historia om Olav Tryggvason (ca. 960-999) frå *Heimskringla*. Mellom dei dramatiske episodane speler Bull norske folketonar, mystiske og litt melankolske melodiar som held sinnet til deltakarane i den rette stemninga.

Ole Bull blei kjend med Longfellow og kona Fanny første gong han reiste til Amerika. Dei var på den første konserten han heldt i Bosten, 21. mai 1844. Fanny skreiv i dagboka si at Ole Bull var ein guddommeleg musikar. Det var særleg stykket «Ei mors bønn» som gjorde inntrykk. Longfellow og Ole Bull blei livslange venner. Longfells drog til Europa på 1860-talet og besøkte Norden, men på denne turen døydde kona Fanny etter eit tragisk uhell da kjolen hennar tok fyr. Longfellow skreiv *Tales from a Wayside Inn* kort etter, som ein måte å bearbeide sorga på.

På Wayside Inn i dag er det ei samling med alle slags gjenstandar og dokument frå skysstasjonens lange historie. Arkivar Lauren Prescott fortel at det er ingenting som tyder på at Ole Bull nokon gong besøkte Wayside Inn. Likevel er det ikkje *usannsynleg* at han kan ha vore der. Men dersom han var der, var det ikkje før på slutten av livet, under det siste opphaldet hans i USA. Bull var enkemann da han møtte den andre kona si, Sara Thorp (1850-1911), i 1868. Dei gifta seg hemmeleg og fekk dottera Olea i 1871. Foreldra til Sara var ganske kontrollerande, særleg mora Amelia Thorp, og ekteskapet skranta dei første åra. Paret var separert ei stund. Sara budde i huset som ho åtte i Madison, Wisconsin, og Ole var på turné eller budde hos slekt og venner. Ole Bull spekulerte på korleis han kunne få omsorga for dottera Olea, han hadde til og med planar om å kidnappe ho! Men ekteparet forsona seg. Og da dei kom til USA i 1877, ville Sara helst bu i Cambridge, Massachusetts ved Boston, der dei kunne ha omgang med det spennande miljøet rundt Harvard Universitet.



*Elmwood i Cambridge, Massachusetts, der Ole og Sara Bull budde på slutten av 1870-åra.*  
Bilde: CC BY-SA

Dei budde på Elmwood, eit staseleg hus som poeten James Russel Lowell åtte. Men i åra 1877-85 fungerte han som ambassadør til Spania og Storbritannia, og han leigde ut huset til Ole og Sara Bull. I dag er Elmwood bustaden til presidenten ved Harvard. Opphaldet i Cambridge varte berre nokre få år. Ole reiste fram og tilbake til Europa, og han døydde 17. august 1880 i huset på Lysøen utanfor Bergen.

Wayside Inn ligg ikkje langt frå Cambridge, og dersom Ole Bull har vore der, var det truleg mens han budde i Cambridge. *Tales of a Wayside Inn* hadde vore med på å gjere Bull enda meir kjend, og ein kan tenkje seg at Bull besøkte plassen og spelte for dei som var der, utan at det blei dokumentert. Lauren Prescott fortel at Wayside Inn i åra 1861-80 var brukt som privat bustad for fleire familiar. Familiane tok mot gjester og organiserte omvising, men så vidt ho veit er det ingen som førte gjestebok.



*Bilde av Ole Bull i Longfellow Parlor.*



*Longfellow Parlor i Wayside Inn rundt 1900.*  
Bilde: Album 14, Series X. Photographs, *The Wayside Inn Collection, The Wayside Inn Foundation.*

Da eg spurde personalet på Wayside Inn om Ole Bull, henta dei ein mann som kjende godt til Bull og *Tales of a Wayside Inn*. Han var sikker på at Ole Bull kom ofte til Wayside Inn og spelte i stua

rett innafør inngangen, eit rom som i dag heiter Longfellow Parlor. Han viste meg eit bilde som heng på veggen i stua, med portrett av karakterane i Longfellows forteljing, og han fortalde at arkivet til Wayside Inn hadde to feler i samlinga som Ole Bull åtte. Etterpå tok eg kontakt med arkivet, og det viste seg at det er enda fleire mysterium rundt Ole Bulls forhold til Wayside Inn.

I desember 1955, tok det fyr på Wayside Inn, og mesteparten av det gamle anlegget blei flammans rov. Longfellow Parlor er eitt av få rom som overlevde brannen. Ford Foundation ga pengane til ei nøysam restaurering av anlegget, og Wayside Inn opna på nytt i juni 1958. Arkivaren

kunne fortelje at felene til Ole Bull blei redda, men blei sende vekk til restaurering. I dag er det ingen som veit kor dei er blitt av!

Det kan hende at felene til Ole Bull dukkar opp, og kanskje det finst dokument på arkivet, i brev-samlingar eller munnleg tradisjon som dokumenterer kor vidt Ole Bull har vore på Wayside Inn. Men når vi står i Longfellow Parlor, er det ikkje vanskeleg å førestille seg at musikaren står ved peisen som på omslaget til boka frå 1863, bøygd over fela og djupt innlevd i framføringa av ein av komposisjonane sine. Longfellow skildrar han slik:

*Last the Musician, as he stood  
Illumined by that fire of wood;  
Fair-haired, blue-eyed, his aspect blithe,  
His figure tall and straight and lithe,  
And every feature of his face  
Revealing his Norwegian race;  
A radiance, streaming from within,  
Around his eyes and forehead beamed,  
The Angel with the violin,  
Painted by Raphael, he seemed.  
He lived in that ideal world  
Whose language is not speech, but song;  
Around him evermore the throng  
Of elves and sprites their dances whirled;  
The Strömkarl sang, the cataract hurled  
Its headlong waters from the height;  
And mingled in the wild delight  
The scream of sea-birds in their flight,  
The rumor of the forest trees,  
The plunge of the implacable seas,  
The tumult of the wind at night,  
Voices of eld, like trumpets blowing,  
Old ballads, and wild melodies  
Through mist and darkness pouring forth,  
Like Elivagar's river flowing  
Out of the glaciers of the North.*

Den siste er musikaren som står  
I lyset frå bålet på peisen;  
Lyshåra, med blå auge, eit muntert uttrykk,  
Figuren lang, høgreist, mjuk og smidig  
Alle trekk i ansiktet  
Avslører at han er norsk;  
Stråleglans som strøymer innanfrå,  
Sendt ut frå auge og panne,  
Engelen med fiolinen,  
Som om han er malt av Raphael.  
Han levde i idealverda  
Der språket ikkje er tale, men song;  
Rundt omkring han myldrar stadig fleire  
Alvar og tussar som snurrar i dans;  
Nøkken song, fossen kokte,  
Vatn stupte frå klippane;  
Og blanda seg med den ville fryden  
Skriket av sjøfuglar som flyr forbi,  
Eit hint av trea i skogen,  
Styrten frå nådelause bølger og sjø,  
Larmen frå vinden om natta,  
Stemmer frå fortida, som trompetmusikk,  
Gamle balladar og ville melodiar  
Trengrer seg gjennom skodda og mørket,  
Som innsjøane Elivågar mellom Jotunhei-  
men og Midgard,  
Som flyt frå isbreane i nord.

(mi omsetjing)



## Siste sia - Venneforeningen og Museet

### Aktiviteter våren 2023

"Slektsforskerhjelpen" v/Inger Johanne. Ta kontakt og avtal tid!

«Slektsverksted» på Statsarkivet i Hamar (SAH) - for alle interesserte, nybegynnere og mer erfarne slektsgranskere, starter opp igjen etter jul. Tirsdager, kl. 11-17 i perioden 10. januar til 25. april.

**Temakvelder/konserter** .. blir det flere av i 2023. Følg med i aviser og på Facebook!: Klassisk norsk utvandrerhistorier og konsert i Kirka.

